

Oponentský posudek na doktorskou disertační práci

Karel Černý

Politické probuzení islámu

(Blízký východ, nerovnoměrná modernizace a vzestup islamistických hnutí)

Práce Mgr. Karla Černého není svým vymezením tématu na první pohled mimořádně originální. Autor si vytkl za cíl analyzovat příčiny růstu politického napětí a vzestupu fundamentalistických tendencí napříč islámským světem, a to ve druhé polovině 20. století se zvláštním zřetelem k nejžhavější současnosti.

Při důkladnějším pohledu na tuto studii však musíme ocenit především přesvědčení autora, že danou problematiku je třeba promýšlet stále znovu a z různých oborových či metodických úhlů pohledu. Tato potřeba je o to naléhavější, že v současnosti jsme v islámském světě (zejména jeho arabské části) svědky akcelerace sociálně-politických procesů, které vedou k destabilizaci, nebo dokonce pádu „zavedených“ režimů. V tomto smyslu lze očekávat nesnadné období chronické nestability, ba dokonce rozpadu dosavadních státních systémů. Černý tak svou studii, takřkajíc, synchronizoval s dobou a mnohé z jeho závěrů či předpokladů jsou podnětné právě v kontextu s nastalou situací. Tato skutečnost nepochybně dodává obsahu dané studie na zajímavosti.

V následujících odstavcích shrnu pozitivní rysy obhajované studie:

- 1) Studie je z hlediska požadavků na rozsah disertační práce mimořádně rozsáhlá, přičemž rozhodně nelze říci, že by tomu tak bylo kvůli její přílišné narativnosti či rozbujelému žurnalistickému stylu na úkor obsažnosti a konciznosti textu.
- 2) Práce je dobře strukturována. V úvodních pasážích si autor, který není ani historik, ani arabista, nedodává na sebevědomí všeobecně známými, až banálními pasážemi o dějinách arabských zemí nebo islámu, což je ovšem rys, který je u řady podobných prací docela běžný. Autor jde v úvodu okamžitě „k věci“, byť právě tyto pasáže jsou relativně nej povrchnější částí studie – patrně však jde o záměrnou snahu vtáhnout čtenáře do širších souvislostí. Další tématické okruhy jsou však voleny velmi účelně a precizně, mnohé části lze označit za odvážné a vyvolávající následnou diskusi či polemiku z pohledu jiných společenskovědních oborů. Jde však spíše o případnou diskusi v rovině interpretační, než o polemiku ohledně věcné správnosti.
- 3) Práce se opírá o metodické přístupy, jež jsou autorovi blízké, s nimiž může spolehlivě pracovat (sociologie, sociální psychologie, příp. politologie). Je si zároveň plně vědom, že jeho téma je „zralé“ na mezioborové studium, což na několika místech připomíná. Skutečnost, že autor není historik nebo orientalista, se snaží opatrně a seriózně překlenout použitím některých prací z této oborové sféry.
- 4) Vývoj na Blízkém východě v posledním zhruba půlstoletí autor podrobně dokládá pomocí příslušných empirických ukazatelů, což práci jednoznačně řadí mezi studie vědecké, a nikoli „dojmologické“, jak se to u disertačních prací z některých oborů stává.
- 5) Za pozitivní přínos práce považuji skutečnost, že autor se úspěšně pouští na tenký led komparace průběhu ekonomického a sociálního vývoje na Blízkém východě s dalšími relevantními „post-koloniálními“ oblastmi světa.

- 6) Podnětné k další diskusi na dané téma je i ucelené a poučené „přemítání“ o případných podobnostech mezi světem islámu a Evropou v době moderny, kde – jak autor správně zdůrazňuje – se ovšem sociální konflikt rozvíjel v kontextu sekulárních ideologií a autentického rozvoje ekonomických aspektů kapitalismu. Jak autor poukazuje, rozdíly v obou makrosystémech jsou dány tím, že „k nerovnoměrnému vývoji dochází v kontextu diskreditace sekulárních ideologií a islámského náboženství, které poskytuje politicky relevantní symboly, koncepty a imaginaci“. Rovněž výstižně poukazuje na specifický mezinárodně politický kontext.

K předložené práci mám následující kritické připomínky:

- 1) Autor se přece jen nevyvaroval některých „vylehčených formulací, jimiž chtěl text nepochybně ozvláštnit. Jistě by to bylo přijatelné ve studii, která by byla určena k publikaci pro širší veřejnost, do vědecké podoby práce však příliš nepatří, jakkoli jsem si vědom, že se dá různými příklady, hyperbolami a žurnalismy dosáhnout nejméně elegantní zkratky. (Např. „Strasti a slasti dnešních Mohamedů“ v závěrečné kapitole nebo poměrně rozvolněné formulace v samém úvodu).
- 2) Zároveň pozor na některé termíny, jež jsou snad běžné v sociologickém či politologickém diskurzu, ale historik či islamolog by měl jejich sémantický význam definovat či prokázat, chce-li jich soustavně používat (např. zhusta používaný pojem „politický islám“, „islamismus“, „bezbožní diktátoři“ apod).
- 3) „Seznam literatury“: Respektuji formální zvyklosti ve sféře sociologicky orientovaných studií. Přesto nemohu nechat bez povšimnutí formální nedostatky, spočívající v tom, že autor nerozlišuje mezi typy použitých materiálů. Obvykle se hovoří o „Bibliografii“ či „Seznamu pramenů a literatury“. Je škoda, že autor v rámci svého seznamu toto dělení neučinil, byť jeho bibliografie je jinak úctyhodná. V průběžném abecedním seznamu najdeme texty pramenného charakteru (i když jich není mnoho), včetně některých webových portálů a dalších položek převzatých z internetu. Jsou zde pak seriózní monografie a (někdy pokleslé) novinové články. V seznamu mi chybí některé klíčové prameny – např. Hrbkův překlad Koránu nebo Qutbovy Milníky na cestě, na druhé straně jsou zde významné pramenné texty (Chomejního Velájate faqíh, Ibn Chaldúnova Muqaddíma, Muslim Reactions to Pope), které by si zasloužily jiné zařazení, než mezi Huntingtonův Střet civilizací nebo Hybáškové články a kuriózní spisek Čekání na válku.

Otázky k diskusi:

- 1) Co autor míní pojmem „politická imaginace“?
- 2) Opravdu lze srovnávat Muslimské bratry v Egyptě, případně jejich odnože kdekoli jinde, s Tureckou „konzervativní AKP“?

Závěrem konstatuji, že – přes výše zmíněné připomínky – doktorand Karel Černý předložil studii, která zahrnuje všechny parametry, která má splňovat doktorská disertační práce. V tomto smyslu doporučuji, aby byla jeho práce oborovou komisí přijata a pozitivní výsledek jejího hlasování postoupen děkanátu k dalšímu kladnému vyřízení.

Doc. PhDr. Miloš Mendel, CSc.
Oponent doktorské disertační práce

v Praze dne 22. srpna 2011